

kétséssé tehetik, ámde beláthatatlan időközön át *hirdetni fogja páratlan jóságodat* az az egyesület, mely tanítóink családjait éltük leg-szomorúbb pillanatában vigasztalja meg akkor, a midőn a ravatalon fekvő fentartó mellett zokog a bánatos özvegy, elhagyott kis árváival. Ezért áldani fog a tanítótság még nyugvó poraidban is, mert a soha meg nem szünő hála az ércznél tartósabban fogja megőrizni nemes emlékedet! Úgy legyen!

VERÉNYI

KAMOLY.

A GYENGETEHETSÉGŰEK ISKOLÁZTATÁSA.

(Befejező közlemény.)

Az elméleti tantárgyak közül első rendű fontosságuk: a *szemléleti oktatás* egybekapcsolva a beszéd gyakorlásával, és a *számтан*, eltekintve az anyanyelvtől, melybe az írás, olvasás, nyelvtan van belefoglalva; erre azonban nem térek ki, minthogy semmi-
ben sem üt el a népiskola anyagától. Az elsovel annyival inkább foglalkozom, mert sok olyan ismeretet, a mit rendes esztű gyermek már a szülői házból magával hoz, a gyengetehetségűeknek előbb az iskolában kell megszerezniök: a leghasználatosabb tárgyak neveit sem tudják, részint, mert gyenge megfigyelőképességük miatt a körülöttük lévő tárgyakkal és eseményekkel nem igen törődnek, részint, mert emlékezőtehetségük is felette rövid. Hozzájárul a beszéd fogyatékoság. Wintermann szerint a külön-iskolák tanulói-
nak 11%-a = 475 hebegő volt, 4%-a pedig = 164 dadogó, hat további gyermek még beszélni sem tudott, és 10 siketnéma volt. Hogy nehézhallású hány volt, a mit pedig ezen szempontból felette érdekes lenne tudni, arról Wintermann statisztikája nem szól. Fisler zürichi tanító értekezésében, melyet a «Zentralschulpflege der Stadt Zürich» 1895-iki jelentése számára megírt, közöl ily példákat a hebegésre: például a gyermek azt mondja *Sweifiss* = Bleistift, *Pusse* = Suppe, *Dind* = Kopf, *Maum* = Tanne. Milyen pedig a mondatképzés, élénken mutatja a példa: «Das Bett ist ein Zimmertheil, das der Nachts schläft.» Minden lehetőséget és módot fel kell tehát használni, hogy a tárgyak helyes megnevezését és a nevek helyes kiejtését a tanító elérje, hogy később a mondatok képzésére áttérhessen. E célra fel kell használni a Fröbelt, be kell mutatni a

a mindennapos életben előforduló tárgyakat, a képek csak másod-sorban jönnek; sétára kell őket vinni, ki a mezőre, hogy a természet fontosabb állataival, növényeivel, ásványaival megismerked-hessenek. Fisler az egyes műhelyekbe, kovácshoz, asztaloshoz elve-zeti őket, hogy a mindennapi tárgyak készítését, az ehhez való esz-közöket megmutathassa. Ő egyébként az 1896-iki genfi kiállításon egy egész falat betöltött a szemléltető oktatáshoz általa használt és könyvekből kimetszett ábrákkal. A szülőváros ismerete, a föld-rajzi fogalmak elsajátítása (a Heimatskunde tárgya), mind a szem-léltető oktatás keretébe bevonható. Természetes, a tárgyak egy-szeri megmutatásával megelégedni nem szabad, hanem rövidebb-hosszú idő múlva vissza kell térni, hadd győződjék meg a tanító, hogy tanítványai mennyit tudtak emlékezetükben megtartani, sőt a fel-sőbb osztályokban lévők «Aufsatz»-ot is írnak pl. a tegnapi sétá-ról, stb.

A *beszéd-fogyatékosok* nagy száma miatt határozottan kívá-natos, hogy a tanító annak megszüntetéséhez értsen. A legtöbb-en kurzusokon iparkodnak megfelelő jártasságra szert tenni, egyes-városok e célból tanfolyamokat is rendeznek, például Baselben a város által elrendelt tanfolyamon minden népiskolából egy tanító vett részt, a külön-iskolából pedig valamennyi. Tapasztalataim szerint a Hilfsschule-k tanítói vezették mindenütt a kurzusokat, melyeket a városok a hebegő és dadogó iskolás gyermekek számára-fentartanak. Ezen eljárás csak dicsérhető. Minálunk különösen a-siketnéma tanítók jönnek szóba, megfelelő tanfolyam végzése után. Azt hiszem, hogy ők bírnának legtöbb képességgel a külön-iskolák-ban és osztályokban való tanításra.

Semmiféle kétséget nem szenved, hogy a *számolás* művésze-tének elsajátítása a gyengetehetségű gyermekek részéről a leg-nagyobb akadályokba és nehézségekbe ütközik. Ezért a külön-iskola jóságának megítélésében első sorban ezen tárgyban tett elő-menetelre kell legnagyobb súlyt fektetnünk. Midőn 1895-ben az első ily iskolát Leipzigben láttam, *Richter* igazgató egész ártatlanul kérdezé, hogy milyen tanításnál akarok jelen lenni. S midőn azon feleletemre, hogy a számtani órán, elmosolyogta magát; arra kér-désemre, miért nevet, azt válaszolá, mert a számtani órákon akarok jelen lenni. «Én ezen gyermekek oktatásában egészen laikus-vagyok, — volt a feleletem, — de azt hiszem, hogy az abban tett előmenetel próbaköve az oktatásnak.» *Richter* igazgató szavaimat

teljesen helyeselte. Tényleg nála a számtani órákon fordul elő a tanulóknak legtöbb kicserélése.

S mert oly nagyon nehéz a számolás művészetének elsajátítása, mindenek előtt a végzett anyag alapos és biztos elsajátítására kell a tanítónak törekednie, nem pedig arra, hogy mentől többet végezzen. Általános zsinórmértékül szerepel a négy egyszerű műveletnek elsajátítása 100-ig; ha azonban az emberanyag silány, úgy még ezen alul is maradnak. 100-on fölüli számításokra ritkán terjeszkednek ki; én egészben csak egyszer hallottam (Hannoverben) a nagy egyszeregy begyakorlását s habár a növendékek meglehetősen jól feleltek, ösztönszerűen meg lehetett érezni feleleteik hanghordozásából, hogy nem egészen biztos talajon mozognak. Míg tehát a többi tantárgyakra nézve általában a cél a rendes tehetségűeknek előírt anyag felének elsajátítása, a számtanra vonatkozólag ezen cél még kisebbnek találjuk, még kevésbé szigorúan megállapítottnak. A tanító lelkiismeretességére és buzgalmára kell ezen tantárgyat reá bízni.

A számtani anyagot — orvosilag szólva — minimális adagokban méri ki az egyes évfolyamoknak és e tekintetben látszik a felette nagy különbség a rendes és gyengetehetségűek oktatása között. Teljesen meg lehetünk elégedve, ha egy gyengetehetségű tanuló az első esztendőben a számolást ötig teljesen elsajátítja, második évben 10-ig, harmadikban 20-ig, negyedikben 50-ig és az ötödikben 100-ig és bevezethető a 100-on felüli számolásba (Basel). A hannoveri tanterv szerint számtanból végezendő az első évben 1—10, másodikban 10—20, harmadikban 20—100, negyedikben 100—1000, ezenfelül a szorzás, ötödikben az osztás és a hatodik évben a tizedes törtekkel való számolás gyakorlandó. Magdeburgban az unter Stufe (két éven át) számol 20-ig, a Mittelstufe 100-ig, Oberstufe 1000-ig az egyszerű hármas szabálylyal, a legegyszerűbb törtekkel. Nyilvánvaló, hogy ilyen módon a gyengetehetségű gyermek sokkal alaposabb kiképzésre teszen szert, mintha a rendes iskolában két éven át számolna pl. 1—10-ig terjedő számokkal, ámbár a népiskola első évében a számolás 1—20-ig van előírva. Azonfelül mindenkép arra törekeshnek, hogy a számolást segédeszközökkel végezzék: mi célra a Stäbchen-ek szolgálnak, természetesen az ujjak is; 10-en felül egész 20-ig terjedő számolásoknál pedig kis kézi számológép használatát láttam Hannoverben, Magdeburgban, melyet a magdeburgi gyengetehetségű iskola vezetője

szerkesztett és német szabadalommal védett. Kis dobozban két kötöttüre 10—10, felében más-más színű üvegyöngy volt fölfűzve és minthogy az iskola minden egyes tanulónak illet ad, az által az együttszámolás és a figyelés nagy mértékben elő mozdíttatik.

A gyakorlati életnek szem előtt tartása szintén ajánlatos a számtan tanításában; arra kell törekedni, hogy a gyengetehetségek, ha nem is folytathatnak önálló keresetet, mégis képesek legyenek apróbb megbízásoknak a ház körül kielégítően megfelelni. A leggyakorlatibb kiképzést ez irányban a leipzig-i iskola nyújtja: nemcsak hogy — mint egyebütt is — megismertették a gyermekkel a hossz- és ürmértéket, a súlyokat, a pénznemeket, hanem oly példákat gyakorolnak be velük, milyenek az életben mindennapelőadhatják magukat. Pl. az egyik gyermek elmegy a Kaufmannhoz, a ki egy másik gyermek, és kéri váltson föl egy márkát. A Kaufmann különböző Pfennigdarabokból 100 Pfenniget számlál össze, hasonlóképen megolvassa a felváltott pénzt a váltást kérő is. Vagy pedig vásárol a gyermek egy vagy több dolgot a «Kaufmann»-tól és ügyel arra, vajjon kellő mennyiségű pénzt kap-e vissza. Itt megjegyzem, hogy a kivonást rendszerint nem directe, hanem a hozzászámítás módszere szerint gyakorolják; a gyermekekre nézve lényegesen könnyebb, nyolczhoz előbb kettőt és aztán tizet hozzáolvasni, ha huszból nyolczat kell kivonnia, mint azt közvetlenül végezni. Nem tudom azonban helyeselni a Berlinben divó szokást, minden szám mellé kört vagy más jelet írni azon indokolással, hogy a gyermeknek a számhoz mindig valamit hozzá kell gondolnia (a kör mondjuk pfenniget jelent); azt hiszem, hogy ekkép csak megnehezítik a munkát a gyermekekre nézve.

Ezen főtárgyak mellett a többi tantárgyakat sem lehet és szabad elhanyagolni. Még az *énekoktatás* is igen jó szolgáltatokat tehet; a braunschweigi iskolában volt alkalmam arról meggyőződni, hogy nemcsak a kiejtésre hat jótékonyan, hanem az emlékezésre is. Midőn Kielhorn igazgatóval a gyermekek által végzett tananyagon nagyjában keresztülmentünk, végül kérdezte: nem akarnám a gyermekek énekét hallani és több dalt sorolt fel, melyekre betanította. Véletlenül egy olyant választottam ki, melyet a gyermekek egy esztendő óta nem gyakoroltak. Az igazgató, kinek saját osztályával történt ez, elvörösödött ugyan, de azért mégis fogta a hegedűt és legnagyobb örömére, az első hangok hallatára, az egész gyermekcsereg hibátlanul intonálta a rég nem gyakorolt dalt. Igen

szépen bizonyítja ezen eset, hogy lassú ernyedetlen munkával a gyengetehetségű gyermekek képességeit mennyire lehet fokozni.

Igen általános a *kézügyességnek* gyakorlása egész Németországban: különösen Hannoverben és Braunschweigben igen szép munkákat tudtak a fiúgyermekek — mert csak ők gyakorolják — készíteni. Ezen oktatást nem csak azon szempontból kell dicsérnünk, hogy a tanuló keze ügyességét növeli és így lehetővé teszi, hogy kenyerét mint munkás könnyebben megkereshesse, hanem azért is, mert sokféle tárgygyal, annak tulajdonságaival és rendeltetésével megismerkedik, leginkább pedig azért, mert a munka végzéshez hozzá szokik, erkölcsi lénynek lesz nevelve. Mily különbség van társadalmi és erkölcsi szempontból egy ilyen gyermek és olyan között, a ki rendes iskolában normális tehetségű társaival lépést tartani nem tud, az iskolából egészen kimarad vagy látván, hogy vele nem törődnek, az órákról el-elmaradoz és csavargóvá válik, elzülлик.

Persze a vallástan oktatásáról sem szabad az ilyen iskolákban megfélekednünk, habár egyesek, különösen a zürichi iskola azt hangoztatja, hogy a gyermeket csakis a szükséges, gyakorlati dolgokra kell tanítani. Ezen utilitárius szempontot ép oly kevéssé tudjuk helyeselni, mint a másik végletet, mely a hittan tételeinek elsajátítását tartja a vallástani oktatás legfőbb feladatának. Mire való a gyengetehetségű gyermek eszét általa meg nem emészthető tételek betanulásával fárasztani, egyáltalában be nem tudom látni. Szükség van azonban arra, hogy az ily gyermekek erkölcsi alapra szert tegyenek, annál is inkább, mivel az enyém és tiep között szigorú határvonalat vonni nem képesek, sőt egyes ily gyermekek nagyon hazugok is. A bibliai történetekkel lehet ezen feladatot legsikeresebben megoldani: a történetek megkapják a gyermek kedélyét és így a belőlük levont tanulságok is megragadnak az emlékezetükben. Sőt még a confirmatio tanítását is legtöbb esetben magukra vállalják az iskolák és csak a vizsgát teszik a lelkész előtt, persze nem minden esetben sikerrel. Azt hiszem nem volna háladatlan, bár igen fáradságos, kutatni, hogy a fiatal elitéltek között a gyengetehetségűek mily viszonyban vannak és ezek között milyenben az iskolázottak és a nem iskolázottak.

Csak még a rajzot, tornát és játékot kell felemlítenem és akkor felsoroltam mindazon tantárgyakat, melyeket *Kielhorn* tervezetében fölhoz. Ezek: hittan, német (beszédgyakorlatokkal és írással),

számolás, szemléltető oktatás (kapcsolatban a szülőföld földrajzi, természetrajzi és történelmi ismertetésével), ének, rajz, kézügyesség fiúknak, kézi munka lányoknak (esetleg kerti munka is), torna (játékkal). A leipzig-i iskolában külön tárgyként szerepelnek a gyakorlatok mindennapos megbízások és dolgok elvégzésére a külső ügyesség és helyes viselkedés céljából. Négy osztályban összesen hat órát fordítanak ezen célra. Ha talán az előadandó tárgyakban az eltérés kevésbé nagy, legfeljebb a melléktárgyakban, melyek pedig a gyermek jövő boldogulása szempontjából szintén felette fontosak, a tananyag mennyiségét illetőleg bizonyára felette nagy. E tekintetben eddig pontos tantervet megállapítani nem sikerült, a Verbandstag célul tűzte ki és ha valamely városban részletes tantervet dolgoztak is ki, az ily iskolák vezetői azon vették észre magukat, hogy a legközelebbi esztendőben besorozott tanulókra nézve az előírt anyag igen sok vagy kevés. Bizonyos latitude-ot tehát minden körülmények között meg kell engedni.

Annak bebizonyítására, hogy mily nagy lehet e tekintetben a véleménykülömbőség, felhozom az adatokat a szorgalmi idő tartamára vonatkozólag. Kielhorn heti 20—26 tanórát követel, benne van a kézi munka, de nincsen a játék és kertészeti stb. foglalkozás. A legkevesebb heti óraszámot Berlinben találtam, tizenkettőt; itt az a cél, mint már említém, hogy a tanulókat lehetőleg hamar az elemi iskolába visszaszármasztassák. Apoldában — olvasom — a tanórák száma szintén 12 a 2. évfolyam részére, de csak hat az első évfolyamnak. Zürichben névleg két-két óra jut az egyes csoportoknak, de a 2. és 3. órában két csoport van együtt és csak az 1. és 4. órában egy csoport a három közül. Vajjon délutáni tanításuk van, nem tudom. Zürich város évi jelentésében erre vonatkozólag csak négy órát találok külön a kézügyességnek szentelve: ezen időt mindenesetre más helyiségben töltik, mint a rendes helyiségükben. Magdeburgban a heti óraszám 22—24, belőle az elméleti tantárgyakra 16, 18, 18 óra jut az Unter-, Mittel-, és Oberstufe tanulóinak. Nürnbergben az elméleti órák száma 19-et tesz ki; az összes tanórák a fiúknak 27, a leányoknak 25. A különbséget a rajz okozza, melyet csupán a fiúk tanulnak, míg a leányok kézi munka óráinak a fiúk kézügyességi tanítása felel meg. Legtöbbet foglalkoztatja a gyermekeket a leipzig-i 7 tagozatú iskola; az órarend heti 30 órát ölel fel. Hittan (2), német (6), számtan (5), szemléltető oktatás (4) tanórái valamennyi osztályban egyforma szá-

muak és egyidőre esnek a tanulók kicserélhetése végett; ha még hozzávesszük a Sprechübung óráját (1 az alsóbb, 1½ a felsőbb osztályokban) és a négy felsőbb osztályban az 1, illetőleg 2 órát, «zur Hebung in praktischen Verrichtungen zum Zwecke äusserlicher Geschicklichkeit und Wohlanständigkeit», így az összes elméleti órák száma a heti 18 és 20½ között fokozatosan emelkedik. Az 1893. évi Leipziger Schulwesen szerint azonban még tovább akartak menni: délelőtt 4, és délután 3 órán át akarták foglalkoztatni a tanulókat, a mi persze csak úgy megy, ha őket egész napon át ott tartják. Leipzigben tényleg minden szegény gyengetehetségű gyermek ebédet kap az iskolában: reggel megy el hazulról és csak este tér vissza. Céljük a «geschlossene Anstalt», és csak pénzügyi okok tartják őket vissza; a halbgeschlossene úgyszólván meg van. Nézetem szerint városi tanulóknak teljesen elég a félinternátus; sőt — mint említém — a teljes internátus nem is czélszerű; megengedi a tananyagának jó felosztását, a gyermekek czélszerű foglalkoztatását, nem terheli túl őket, mint Magdeburgban, a hol a nagy távolság miatt csak délelőtti oktatás van és nem fárasztja el őket a napi kétszeri iskolabjárás által, mint Hannoverben. Nagy városokban tehát félinternátus, kisebb városokban oktatás délelőtt és délután; az egyfolytában való oktatás gyengetehetségűeknek nem való.

Kénytelen vagyok kijelenteni, hogy 18—20 elméleti óra a kisebb korú gyengetehetségűek számára igen sok, még azon esetben is, ha — Kielhorn kívánságának megfelelően — teljes tíz percnyi szünet van az egyes tanórák között. Kár hogy a psychophysiologiai vizsgálatok ezen a téren még ismeretlenek, habár elismerem, hogy rendkívüli fáradságos kiviteltiek, különösen e téren. Nézetem szerint teljesen elégséges, ha az elméleti órák száma az alsóbb osztályuaknak heti 12, a legfelsőbbeknek heti 18, és ez a maximum. Hogy azonban a tanulók kicserélhetése az egyes szakokban megtörténhessék, a mi a leipzig-i iskolának felette nagy előnye, elég ha 2—2 évfolyamnak órarendje teljesen kongruál. Hat éves tanítás esetében tehát 12—15—18 volna az elméleti tárgyak heti óraszám, nyolcz éves esetében pedig 12—14—16—18. Nem tudom elhinni, hogy valamelyik gyermek egy tantárgyban teljes két évvel hátrább állana, mint a többiben: ha pedig előfordulna, felette nagy ritkaság lehet és nem követünk el nagy hibát, ha a 2. évi tanulót csak akkor engedjük magasabb osztályba, ha annak anyagát már

teljesen elsajátította. A 7—8 éven át tartó kiképzésben egyébként 3 éves csoportokat is lehet képezni.

Nem tartom érdeknélkülinek az órarendek közlését; kezdem a hét fokozatú leipzig-i iskoláéval:

Osztály	Heti órák	Hittan	Német	Számítan	Szemléltető oktatás	Írás	Rajz	Ének	Torna	Beszélgyakorlat	Kézimunka	Gyakorlatok a külös ügyesség elnyerésére
I.	30	2	6	5	4	1	2	1	2	1	6	—
II.	30	2	6	5	4	1	2	1	2	1	6	—
III.	30	2	6	5	4	1	2	1	2	1	6	—
IV.	30	2	5	5	4	1	2	1 ^{1/2}	2	1 ^{1/2}	5	1
V.	30	2	5	5	4	1	2	1 ^{1/2}	2	1 ^{1/2}	5	1
VI.	30	2	6	5	4	—	2	1 ^{1/2}	2	1 ^{1/2}	4	2
VII.	30	2	6	5	4	—	2	1 ^{1/2}	2	1 ^{1/2}	4	2
Összeg	210	14	40	35	24	5	14	9	14	9	36	6

Az öt osztályú braunschweigi iskola órarendje pedig a következő:

	5.	4.	3.	2.	1.	osz- tály	
Bibliai történetek.	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	3	3	3	=	15 óra
Német (írással és gyakorlatokkal)	8	8	8	8	8	=	40 "
Számolás.	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	4	4	4	=	18 "
Szemléltető oktatás.	4	4	3	3	3	=	17 "
Torna.	2	2	2	2	2	=	10 "
Kézügyesség (fiúk).	2	4	4	4	4	=	18 "
Kézi munka (leányok)	4	4	4	4	4	=	20 "
Ének.	—	—	2	2	2	=	6 "
Játék (fiúk nyáron)....	—	—	2	2	2	=	6 "
Rajz (fiúk télen)....	—	—	2	2	2	=	6 "
	fiúk	24	24	28	28	28	130 "
	leányok	22	24	26	26	26	126 "

Feltűnik a felőrai beosztása a bibliai történetnek és a szám-tannak az alsó két osztályban, a mi igen helyes gondolat, mert módot nyújt, hogy a gyermekeket velük mindennap foglalkoztas-sák. Vajjon két hittanóra nem lett volna-e elég, vagy hogy miért játszanak csak a fiúk a nyáron, a leányok pedig nem, azt megérteni képes nem vagyok. Ha egyforma a tanórák száma, jogosan eh lehetne várni, hogy a játékorák száma is egyforma legyen.

A Magdeburgi iskola három fokozatot különböztet meg (Unter-, Mittel- és Oberstufe). Az órarendet a királyi kormány 1899-iki II/23-án fogadta el, beosztása a következő:

	Unter-	Mittel-	Oberstufe	összeg
1. Hittan	3	3	3	= 9
2. Német (zárjelben a szemléltető oktatás)	9 (3)	9 (3)	6	= 24 (6)
3. Szépirás	—	2	2	= 4
4. Számolás	4	4	4	= 12
5. Történelem	—	—	1	= 1
6. Földrajz	—	—	1	= 1
7. Természetrajz	—	—	1	= 1
8. Ének	1	1	1	= 3
9. Torna	1	1	1	= 3
10. Rajz	—	—	2	= 2
11. Kézügyesség (fiúknak)	4	4	2	= 10
12. Kézi munka (leányoknak)	4	4	4	= 12
Összesen	22	24	24	= 70 óra

hetenként; valóságban minden gyermekre nézve 140, mert egy-
Stufe-ben két éven át marad.

Feltűnik a tantárgyak speciálizálása, a mit Leipzigben és Braunschweigban hiába keresünk; ott a Heimatskunde czimen összefoglalják és az Anschauungsunterrichttel együtt tárgyalják: én a magdeburgi példát nem tartom czélszerűnek. A torna (heti egy óra) is felette kevés.

Nézzük végül a nürnbergi osztályok órarendjét, melyet a városi hatóság 1894 július 13—19-én fogadott el és Mittelfranken királyi kormánya 1894 augusztus 28-án jóváhagyott. Több fokozatot ezen órarend nem különböztet meg, mert nem akarja, hogy a növendékek mesze utat tegyenek. Tantárgyak: Hittan heti 3 óra; Német (írással együtt) 8 óra; Számolás 6 óra; Szemléltető oktatás, illetőleg Heimatskunde 2 óra; Ének 2 óra; Rajz (fiúknak) 2; Kézügyesség (fiúknak) 2; Kézi munka (leányoknak) 2; összesen 27 óra hetenként a fiúknak, 25 a leányoknak.

Igen természetesnek találom a kérdést, vajjon *milyen az iskoláztatás eredménye?* vajjon az iskoláztatás jó hatása kimutatható-e? A feleletet *Kielhorn* részletes feljegyzései tanítványai sorsáról könnyűvé tette, habár Wittmann statisztikája is értékes adattal szolgál: szerinte 1693 volt tanuló teljes vagy részbeni keresetképeségéről van tudomásuk a külön iskolák és osztályok vezetőinek. Érdekes lenne, ha a még több tagozatú leipzig-i iskola is

hasznó adatokkal szolgálhatna, milyeneketa braunschweigi Bürger-schule 1896/97, évi jelentése «Anhang»-ban a gyengetehetségű gyermekekről nyújt. A külön iskolába 1881 óta felvétetett 389 tanuló és távozott 232. Ezek közül 149 (93 fiú és 56 leány) = 64% konfirmáltatott, helybeli iskolába került 10, a helybeli katolikus iskolába 2, a siketnéma és vakok intézetébe 1—1, a bevern-i Wilhelmstiftbe, illetőleg menházba 8, gyengeelméjűség miatt elbocsájtva 36=16%, a városból elhureczkodott 18, meghalt 7.

A 93 konfirmált fiú közül lett: önálló ipáros 1, segéd 16, inas 11, háziszolga, kocsis 31, mezei munkás 5, gyári munkás 10, pinczér 1, szülői házban foglalkozás nélkül van 2, meghalt 3, ismeretlen tartózkodású 3, testi hiba miatt keresetképtelen 4, szellemi fogyatékoság miatt keresetképtelen 6, katonaságnál 2 szolgált, 2 jelenleg szolgál, 4 ember be volt sorozva, de mint harcztelent elbocsájtották.

Az 56 konfirmált leány közül férjhez ment 3, cseléd 16, gyári munkásnő 13, otthon van 12, vasalónő 1, ismeretlen tartózkodású 2, meghalt 2, testi fogyatékoság miatt keresetképtelen 5, gyengeelméjűség miatt keresetképtelen 2. Egy munkájában Kielhorn megjegyzi, hogy 4 tanítványa rosz útra tért, főleg mert a kellő vezetést nélkülözte.

Ha tehát a gyengetehetségűek jövője valami fényesnek nem mondható, mégis az iskoláztatás lehetővé tette, hogy mindennapi kenyerüket jobban megkereshessék, az erényesség útján könnyebben megmaradjanak. Az ilyen feljegyzéseket felette hasznosaknak tartom, nemcsak az iskola hasznosságának bebizonyítására, hanem egyenesen a gyengetehetségű tanulók érdekében. Ez adatokra Kielhorn csak úgy tehetett szert, ha a kapcsot, mely közte és a tanuló, illetőleg szülője között az iskolázás évei alatt fenállott, nem szakította meg a tanulónak az iskolából való kilépésekor, hanem sok utána járással, szeretetreméltósággal tovább is fentartotta: a tanuló, a szülője eszerint nemcsak egyszerű tanítót látott benne, hanem jóakarót, a ki szóval, tettel segíteni kész. Erre vonatkozólag igen érdekes eseteket közöl a 2. Verbandstag Berichtjében. Sőt még a sorozó bizottságokkal, törvényszékekkel is érintkezésbe lépett védencei érdekében és teljesen méltányoljuk követeléseit: «Die Schule wirke mit bei der Wahl des Berufes der Kinder, bleibe mit den entlassenen Zöglingen in Verbindung und trete gegebenen Falles beratend, führend und schützend für dieselben

ein.» 6. pont: «Über die militärpflichtigen ehemaligen Zöglinge sind den Ersatzbehörden vor dem Musterungstage Gutachten auszufertigen.» 7. pont: «Es ist festzustellen, ob von diesen jungen Leuten jemand in das Heer eingestellt wird; in diesem Falle ist das Gutachten bei dem Regimentkommando zu erneuern.» Vajjon törvényhozási intézkedések nem kellenek-e ezen gyengetehetségük védelmére? a jövő fogja kimutatni; nyilvánvaló, hogy rosszlelkű, de okosabb ember könnyen csábíthatja el őket rosszra vagy csikarhat ki tőlük jogtalan anyagi előnyöket. Mindig és mindenkor fődolog fog maradni a szivélyes viszony tanító és tanítvány között, a mit Kielhorn karácsonyfa felállításával is elősegít.

A kisegítő iskolák tanítói odaadó fáradságukért, rendszerinti nagyobb előképzettségükért — nem egy a siketnéma tanítói oklevelet szerezte meg — általában nagyobb fizetésben, évi személyi pótlékban részesülnek, habár e miatt, de meg azért is, mert sokkal kevesebb tanítvány van gondjukra bízva, a rendes tanítók irigységét és nem ritkán ellenszenvét vonták és vonják magukra. A pótlék minimum 100 márka, rendszeren 200—250 márka; háromszáz márkát adnak Königsberg, Nordhausen, Charlottenburg, Elberfeld, Essen, Frankfurt, Hannover. Tudtommal egyedül Bern nem ad semmit a különosztály vezetőjének, azt mondván, elég előny, hogy kevesebb tanítvánnyal kell bajlódnia. Itt egyébként a faluról beválasztott kisasszonyra bízták — minden további előkészület nélkül — az egyik különosztályt, mely a Schulhaus am Kirchenfeld-ben van elhelyezve. Hasonlókép az igazgatók is nagyobb fizetésben részesülnek, a mely a felügyeletük alatt lévő osztályok számával szokott rendszerint arányos lenni, eltekintve attól, hogy sokan főtanítók és mint ilyenek húznak nagyobb fizetést.

A kiadások, melyek a gyengetehetségük kiképzéséből a városokra háromolnak, tetemesek. Így Leipzig városa a Leipziger Schulwesen vom Jahre 1893 szerint tandíjából bevett 530·30 márkát (minden tanuló évi 4 m. 80 f.-et fizet, a mennyit a népiskolában), alapítványok kamataiból 958·50 márkát, összesen 1489·88 m.-át. Ezzel szemben a kiadás 12,525·11 m.-ára rúgott, melynek tulnyomó részét (10,855·36 m.) a fizetések igényelték. A tiszta kiadás 11,035·23 márka, a tandíj után ítélve 110 növendék volt a gyengetehetségük iskolájában, esik tehát egyre körülbelül 100 márka. Felette sajnálom, hogy más városnak évi jelentései e tekintetben kellő felvilágosítást nem nyújtanak, mindazonáltal a leip-

zigi adat mégis jó fogalmat nyújthat az ily oktatás kiadásairól. Ezen kiadásokat a német városok egyébként örömmel vállalják magukra, egyetlen egyet sem tart fenn az állam vagy más iskolahatóság. A verseny a számos város között eredményezi ezen áldozatkészséget; minden város rendes Jahresbericht-jében polgárságának beszámol a tett haladásokról, a sajtó gondoskodik az eredmények terjesztéséről széles körben, a városok kíváncsian kutatják, hogy szomszédait a közoktatás, közegészség, a közjótékonyosság milyen fájában sikerült megelőzniök. Egyik város tanul a másiktól, egyik serkenti, ösztökéli a másikat; a városok lakosai pedig büszkéek az elért eredményekre, a felmutatott haladásra.

A kormányok a városokat nemes munkájukban semmiféle anyagi segélyben nem részesítik, de meg vagyok arról győződve, hogy ha valamelyik külföldi, különösen német közoktatási miniszter ugyanazon segélyezést igérné, mint a milyennel a magyar közoktatásügyi kormány kész támogatni a magyar városokat, tőlük egyebet nem kérvén, minthogy a dologi kiadások fedezését vállalják magukra, míg ő a személyi járandóságokat fizeti, manap minden 20—30 ezer lakóst számláló német városnak volna különosztálya, a nagyobbaknak pedig több fokozatú külön iskolája és nem szorítanak meg a felvételt, mint Leipzigről biztosan tudom, csak az odavalókra. Magyar városaink rossz anyagi viszonyai nem igen teszik érthetővé városaink vonakodását, mert feltéve, hogy egy gyengetehetségű tanuló évente 60 frtba kerül (le nem számítva egy rendes elemi iskolai tanulóra eső költséget) és feltéve, hogy a személyi kiadások az összes kiadások felét képezik, egy 30 ezer lakósú városnak minimum 20, maximum 40 gyengetehetségű tanulója, egészben 600, esetleg 1200 forint évi terhet róna a városra: ez oly összeg, a mi egy ilyen város háztartásában nem igen eshetik latba. Budapestre nézve a kiadások kitenőnek (600,000 lakásra 400. illetőleg 800 gyengetehetségű tanuló számítva) 12, maximum 24 ezer forintot, mely összeg a székes főváros tanügyi budgetjének, mely 2.400,000 frtot tett ki 1896-ban, csak elenyésző kis részét, 0.5—1% -át tenné ki. Arra a körülményre, hogy a kiadások csak évek után érnék el a maximumot, súlyt nem is helyeztem.

Azt az ellenvetést, hogy első sorban a rendestehetségű tanulók elemi kiképzetéséről kell gondoskodni, nem ismerem el jogosultnak, mert a mindennapi iskoláztatás — kivéven az ismétlő

oktatást — városainkban meglehetősen keresztül van vive és ha szorgosan utána néznénk, hogy a mindennapos tankötelesek közül kik nem járnak iskolába, sok esetben azt találjuk, hogy éppen a gyermekek gyenge tehetsége képezi a tankötelezettség nem teljesítésének okát: a szülők minékutána látják, hogy gyermekük készséggel hozott áldozataik daczára sem mennek előre, a szerintük hiábavaló kiadásokat megsokalják és a gyermeket kiveszik az iskolából, mivel a tanító is sok fáradozás után kénytelen a szülőnek bevallani, hogy a gyermeke csak az időt vesztegeti. De feltéve, hogy a mulasztók csak kis része ilyen gyengetehetségű, hanem ellenkezőleg rendes észtehetségű, még ezen esetben sem tudnám ezen ellenvetést helyeselni, mert ennek elfogadásával le kellene mondanunk a vakok, siketnémák iskoláztatásáról, a hülyék intézeteiről, a beszéd-fogyatékosok kurzusairól; ezt követelni bizonyára senki sem fogja.

Nem képezheti az ellenvetés tárgyát egyes vidéki városok vegyes nyelvű lakosságának ténye sem, hiszen a többi fogyatékosoknál sem vagyunk tekintettel a nyelvkérdésre, annál kevésbbé, mivel manap mindinkább terjed azon egészséges nézet még a nemzetiségi körökben is, hogy egy forgalmi nyelvre szükségünk van, mely más nem lehet mint az állam nyelve, a magyar. A gyengetehetségű gyermek azáltal, hogy a magyar nyelv tiszta kiejtését elsajátítja, beszédszerveit gyakorolja és bizonyára jobban fogja környezetének nyelvét, ha az más is, beszélni, mint különben. Nem, a mi városaink egyetlen egy komoly érvet sem tudnak felhozni ily iskolák létesítése ellen, legfeljebb a közönyüket és tájékozatlanságukat. Ezt más téren, a közegészségügy terén is sajnálattal kell tapasztalnunk és ezen legfeljebb csak úgy lehetne segíteni, ha a közigazgatás ujjá rendezésekor törvény köteleznék városainkat, hogy évi jelentéseiket külföldi minta szerint nyomtatásban adják ki és küldjék meg egymásnak. Jelenleg csak kevés ember ismeri városaink tanügyi állapotát, az adatok csak későn jöhetnek forgalomba; így Debreczen nem tudja, hogy kulturális téren mit létesít vagy tervez Pozsony. De ha ilyen nyomtatott évi jelentések módot adnának az egyik városnak a másutt elért vívmányok megismerésére, nem habozna ugyanazt megtenni, sőt iparkodnék azon túl is tenni. A versenyzést kell a városok között kulturális téren létrehozni, különben minden haladás csak csigalépésben, vagy felülről történő ösztökölésre történhetik. A német és svájci városok évi jelentései valóságos könyveket tesznek ki.

Legfeljebb az államnak lehetne szemrehányást tenni, hogy a városokat ily egyoldalú előnyben kész részesíteni, míg figyelmét a falvak gyengethetségü tanulóira nem terjeszti ki. Ezen tény az egész kérdés árnyoldalát képezi; Kielhorn is azzal siklik át, hogy a falun nem tűnik fel annyira a gyengébb észtehetség, az élet ott nem követeli a szellemi erők oly megfeszítését, mint a városban.

Ez irányban egy későbbi jövő, ha majd a népoktatási törvényünk is intézkedik a fogyatékosokról, csakis internátusok létesítése által segíthet, ha a vidékek lakosságának szellemi niveauja a beavatkozást kívánatosá teszi. Ezt a szellemi magaslatot — sajnos — még hazánk fővárosában sem tudták még elérni, habár lelkes férfiak már évek óta küzdenek az eszmény megvalósítása mellett. Ismeretes, hogy *Verédy Károly* dr. tanfelügyelő mily melegen karolta fel az ügyet, ismeretes, hogy a tanügy néhány lelkes barátja őt küzdelmében hathatósan támogatja, ismeretes az is, hogy a fővárosi tanítószék *Borbély Sándor* igazgatónak a tanítók kaszinójában tartott felolvasása alapján — ellentétben sok német város tanítószékével — a kérdés mellett foglalt állást, végül ismeretes, hogy a közegészségügyi egyesület is *Schuschny Henrik* felolvasása alapján a különiskolák létesítése mellett nyilatkozott. De ismeretes az is, hogy a fővárosi tanügyi bizottság többsége a lelkes férfiakat leszavazta, hogy nem egy iskolaszék «pædagogiai és hygiéniai okokból» a különiskolák ellen nyilatkozott, sőt hogy a napi sajtó is segített a «buták iskolájának» eszméjét agyonütni, holott a magyar sajtó eddigelé minden haladásnak meleg barátja, sokszor úttörője volt. Azt hiszem, hogy a legtöbbnek, a ki az ilyen különiskolák ellen nyilatkozott, tulajdonképen nincs is fogalma, voltaképen micsoda ez, mit akar az ügyefogyott gyermekekkel elérni; abban biztos vagyok, hogy a legtöbb, talán valamennyi ellenállást foglaló egyetlen egy ilyen iskolát nem látott üzemében, eredményeiben. Másképp az ily magatartást megmagyarázni nem tudom!

Midőn ezen különiskolák mellett harczolók közé állok, egyszerűen kötelességemet teszem és hálámat rovom le *Wlassics Gyula* dr. miniszter urnak, ki az általa adományozott utazási ösztöndíjjal reám nézve lehetővé tette, hogy a külföldi iskolaügy ezen újabb ágát tanulmányozhassam. Rendkívüli örömet okozna nekem, ha — a mint Kern dr.-nak a leipzig-i pædagogiai egyesületben tartott felolvasása az első lökést e téren megadta — jelen

felolvasásom alapján a Magyar Paedagógiai Társaság szellemi fenhatóságával a külön iskolák ügyét felkarolná és hazánkban is diadalra juttatná. A felvilágosodás egy újabb haladásáról van szó és él bennem a hit, sőt szilárd a meggyőződés, hogy a Társaság jeles lapjának elismert tekintélye a tanügy terén, a küzdelmet dülőre fogja juttatni, a harcztot a különiskola mellett fogja eldönteni. A Társaság fogadja legőszintébb köszönetemet, előzékenységeért, hogy nekem, a vendégnek, a szót megadta és talán kissé hosszúra nyúlt fejtegetéseimet türelemmel meghallgatta.

JUBA ADOLF.

IRODALOM.

G. Cordes : Psychologische Analyse der Thatsache der Selbsterziehung. Berlin, Reuther u. Reichard 1898. 52 lap.

Cordes e becses tanulmányában, mely a Schiller-Ziehen-féle vállalat második kötetének 2. füzetét képezi, az önnevelés összetett lélektanilag folyamatának elemzését nyújtja, bár csak vázlatosan, de rendkívül tanulságos módon. Maga mondja műve 13-ik lapján: Az önnevelésnek nevezett összetett tényálladék ezen lélektanilag elemzésének kísérlete — a mennyire tudom — teljesen megelőző kutatások nélkül való, azért ennek felemlítése is szolgáljon captatio benevolentiae gyanánt azon tagadhatatlan hézagokért és esetleges tévedésért, melyeket művemben nem nehéz leendő kimutatni.

Különben Cordes műve maga is minden előleges captatio nélkül teljesen kivívja a lélektanban jártas szakembernek jóindulatát és becsülését, mert elemzése óvatos, józan és egészen a mai kísérleti lélektan színvonalán áll. Igaz, hogy műve hézagos s a laikusnak kemény dió, de tévedéseket nem fedeztünk föl benne s csakugyan járatlan úton mozog. Mert igaz, hogy nem egy munka viseli az *önnevelés* czímét, mint például a legujabban magyarra két ízben is lefordított Blackie Stuart könyve, ámde az utóbbiban sem találjuk meg magának az önnevelés tényének elemzését és ezen alapuló fogalmát s az nem is egyéb, mint a lélektan nagyon is ismert közhelyeinek alkalmazása a tanuló viselkedésére; gyakorlati *útmutatás* népszerűen és elég könnyedén írva, de *nem tudományos* mű.

Cordes műve már mint nehezebb táplálék, nem annyira a lélektanban kevésbé jártas ifjaknak, mint inkább a tanítóknak, tanároknak való. De lássuk kissé bővebben tartalmát.